

Kur'an Metni Çalışmasında Aşamalar*

Arthur JEFFERY

Çev.: Araşt.Gör. N. Ece PAKÖZ **

Sanırım, plan'ın kökenleriyle ilgili bir sözle başlamak iyi olacaktır. Bu da Kuran üzerine kritik tefsir yapan İslami çalışmaların en acil ihtiyaçlardan biri olan merhum Canon Sell tarafından yıllar önce Madras'ta kendisine yapılan bir önermeyle yaygınlaştı. Çokça karşımıza çıkan Ortodoks Müslüman tefsirleri ve Ahmadiyye hareketinin rakip ekolleri / okulları da Kuran'ı savunan tefsirlerle Kuran'ı Hıristiyan arka planlı insanlar için daha akla uygun hale getirmekle meşguldüler. Ama ihtiyacımız olan modern oryantalistler tarafından yapılmış çalışmayı temsil eden, aynı zamanda Kuran'ı açıklayan modern eleştirel araştırmalarının metotlarını uygulayan kritik bir tefsirdir.

Ku'ran teolojisi üzerine bir ön çalışmanın yapılması gerekliliği ortada iken, Kuran öğretimi gelişiminin önemini bize getirecek olan ve tefsire sindirilmeye uygun materyal yığınlarını düzenleyecek güvenilir bir projeyi mümkün kılan böyle bir tefsir için doküman toplamada önemli hiçbir ilerleme yapılmadı. Şimdi böyle bir baskı / eser yok, Grime'nin "Muhammed" (Münster, 1895)' inin ikinci bölümünde "System der Koranischen Theologie" si oldukça yetersizdi ve Sacco'nun çalışması "Le Grendenze religiose di Maometto" ortaya çıktığında (Roma, 1922) yazarın görev için yetersiz bir şekilde hazırlandığını kanıtlanıyordu. Bu yüzden, bu

---

* Arthur Jeffery'ye ait olan bu makalenin orijinali ,“Progress in the study of the Koran text”, *The Muslim Worlds*, 25 (1935) 4-16 sayfaları arasında yer almaktadır.

** KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

ihtiyacı doldurma çabasına girişmek gerekliydi.

Eski Grimm-Thayer ya da daha yeni Milligan-Moulton sözlüğünün Yeni Ahit'te olduğu gibi yeterli bir Kur'an sözlüğüne sahip olana kadar bir çalışmanın yazılmasının farkına varılması uzun zaman almadı. Başka bir deyişle, yeterli hiç bir Kurani sözlük çalışması yapılmamıştı. Yerel tefsirlerdeki çok küçük bir çalışma, Kur'an'ın teknik dini sözlüğü hususunda onların ne kadar ilgili olduklarını göstermek için yeterliydi ve metinlerin orijinal anlamlarını keşfetmektense kendi günlerinin İslami ve hukuki tartışmaları ışığında Kur'an ayetlerini yorumlamaya ne kadar yatkın olduklarını gösteriyordu¹. Ayrıca yerel sözlükler, Kur'ani sözlüğe gelindiğinde genel olarak yararlı olmaktan uzaktı ve bir kural gibiydi. Bağımsız inceleme olmadan Hz. Muhammed'in kullandığı terimlerle tam olarak ne demek istediğini anlamak imkânsızdır. Kur'an'ın teolojik tasavvurlarının gelişimini tartışabilmeden önce Kur'an'ın sözlüğünün ayrıntılı bir incelemesini yapmalıyız.

Kur'an'ın yabancı sözlüğü üzerine 1925-26 yıllarında yazılmış bir tez yoluyla bu çizgide bir ön çalışma yapıldı. Maalesef basım masrafları yüzünden hala yayımlanamadı. Bu çalışma Kur'an'daki bütün teknik ve kültürel terimleri yani Kurani sözlükteki Arapça olmayan öğeleri İbranice, Aramca, Süryanice, Etiyopya dili, Farsça ve diğer kökenler açısından ele almıştır. Ama bu göstermiştir ki, bir bilimsel tavırla Arapça ögenin çalışmasını ele almadan önce, kritik bir Kur'an metnine sahip olmalıyız. Hadisin metne göre bir formu bulunduğu zaman standart Kur'an metnine sözlük

---

¹ Muhammed Ebu Zeyd'in el-Hidaye ve'l-İrfan (Kahire, 1930) çalışmasındaki görüş açısından -ki bu çalışma hükümetin emriyle Mısır'da durdurulmuştur- gelen tefsirlerde ezici bir suçlama vardır. Der Islam XX, nüsha 4 deki şu andaki yazar tarafından yapılan açıklamayı görünüz.

yapmanın küçük bir faydası vardır ama bunların birçoğu elimizde olandan daha eski biçimi temsil eden binlerce ve binlerce metinsel varyantlardır. Bugüne kadar Kuran'ın hiç kritik bir metnine sahip olmamamız çok şaşırtıcı bir gerçektir. 1530'da ya da Venedik civarlarında Paganini Brixensis tarafından yayımlanan metin ne tarz bir metindi, söyleyemiyoruz. Kur'an metninin bu ilk Avrupa basımına gelince, Papanın emriyle tamamen yok edildi.² Abraham Hinckelmann'ın 1694'teki³ ve Ludovico Marraccio'nun 1698'deki⁴ basımları o tarihte endüstrinin abideleriydi. Ama doğal olarak herhangi bir kritik temel üzerine kurulmamıştır. Fügel'in sıklıkla yeniden basılan 1834'teki⁵ basımını hemen hemen bütün batılı bilim adamları tarafından hala kullanılır. Ama güzel ve dikkatlice basılmış metin olmasına rağmen kritik amaçlar için yararsızdı. Kritik bir düzenlemesi yoktu ama bundan daha kötüsü imlada ve okumada Doğu'ya özgü geleneklere uyum göstermedi ve bugüne kadar hiç kimse ne olduğunu keşfedemedi.

Kuran'ın Doğu'ya özgü taş baskıları çoktur. Bunların büyük çoğunluğu Asım'dan gelen Hafs'ın geleneksel metnini az ya da çok doğrular. Asım, İslam metnini temsil ettiği söylenen Kûfe ekolünün üç rivayetinden en çok bilinenidir. Kuzey Afrika'da taş baskıları genellikle Nafi'den Verş'e gelen metin geleneğini izler yani, Medine ekolünün geleneğini. Abu Amr'dan gelen ed-Duri'nin metin geleneğine göre yani,

---

² Bkz., Joh. Mic.Langii-Dissertatio de Alcorani prima inter Europaeos editione Arabica, ante sesquesaeculum et quod excuvit in Italia per Paganinum Brixensem facta, sed iussu Pontificis Romani abolita (1703), ve ayrıca John.Bern. de Rossi- De Corano arabico Venetiis Paganini typis impresso sub saec. XVI. dissertatio (Parmae, 1806).

³ Alcoranus Muhammadis ad optimorum Codicum fidem edita (Hamburg, 1694).

⁴ Alcoranus textus universus, editit Lud. Marraccio(Paduae, 1698)

⁵ Corani textus arabicus ad fidem librorum manu scriptorum et impressorum et ad praecipuum interpretum lectiones et auctoritatem recensuit Gustavus Flügel (Lipsiae, 1834)

Basra ekolü geleneğine göre yazılmış Kur'an'lar olduğunu duydum. Bir kuşak öncesine⁶ kadar Sudan'da bu gelenek izleniyordu ama meğer hiçbir metnin bu geleneğe göre taş baskısı yapılmamış. Dönemin metniyle, Hafs metninin taş baskıları kademeli bir şekilde günün alışılmış yazımına dönmüştü ve böylece o geleneği tam bir şekilde anlatmıyordu. Ama 1923'te, Mısır hükümeti Müslüman âlimlerin yazı işleri yöneticiliği altında bir standart basım yayımladı ve bu basımda orijinal Hafs geleneğini mümkün olduğunca aynı kalacak şekilde çoğaltma girişimi yapıldı. Geleneğin en eski kaynaklarına gitmek yerine modern "kıraat" çalışmalarının kullanılması yüzünden editörler kendi çabalarında çok başarılı olamadılar. Ama onların basımları yine de Doğu'da⁷ bu güne kadar üretilmiş kritik basıma en yakın olanıdır. Ancak metin kritiğini içermez. Son yüzyılın ortasında basılan bazı Kazan taş baskılarında kenar boşluğu üzerinde Yedi'nin⁸(Yedi Harf) çeşitli okumaları verilmiştir ve bunlar ayrıca Kazan metninden alınan Hindistan'a ait taş baskılarda da görülmüştür. Bu okumalar, çoğunlukla hatalı ve çoğu da yanlıştır. A. H. 1323'de (Yahudi takvimine göre) Tahran'da ortaya çıkan bir taş baskı bir eski Kufi metninin önemli bir kısmını Hafs metniyle birlikte verir. Ve kenar boşlukları üzerinde de "Yedi İmam"ın kıraatlerini çok da doğru olmayan şekilde verir.

Kısaca, Kuran metninin tarihi budur. Hz. Muhammed vefat ettiğinde herhangi bir resmi biçimde O'nun va-

---

⁶ Böylece ben Omdurman'daki şeyhlerin konuşmasından öğrendim. Şimdi, Mısır'ın etkisi altında Müslüman gençler okulda Hafs'ın yaygın olan kıratını öğreniyor ve okuyor.

⁷ Bergstrasser İslam Dergisi'ndeki(XX, 1932) "Koranlesung in Kairo" adlı makalesinde bu basıma tam bir açıklama vermiştir

⁸ Bunun ayrıca Kazan taş yazmalarına dayandığından şüpheleniyorum ancak bu Kazan basımlarının herhangi bir benzeri burada yani Kahire'de bana ulaşması mümkün değil ve bunu kontrol etmek de imkansız.

hiyleri toplanmamıştı. Neticede neyin ortadan kaldırılıp neyin kaldırılmadığını açığa kavuşturmak için böyle bir toplama yapılmayı yapmayı düşünmüş olması olasıdır. Ama bu yapılmadan vefat etmiştir. Vahiyeğin bölümleri yaşamı süresince ashabı tarafından kaydedilmiştir, bölümler ezberlenmiştir ve gerçekten bazı bölümler açık bir şekilde cemaat içinde namazda okunan dua biçiminde kullanılmıştır. Ölümünden sonra ashabından birkaçı bilinen tüm vahiyeği toplama çabasına girdiler ve el yazması kitap biçiminde onları kaydettiler. İbn Mas'ud, Ubey b. Ka'b, 'Ali, Ebu Bekir, Ebu Musa el-Eş'ari, Mikdad b.al- Esvad vs.'in Mushafları biliniyordu ve bu sahabelerin adlarıyla zikrediliyordu. İslam'ın yayılması ve metropolit merkezlerin kurulmasıyla Kuran'ın yazılı formuna sahip olma ihtiyacı kaçınılmaz oldu ve Mekte, Medine, Şam, Kufe ve Basra merkezlerindeki Mushaflara ne ad verileceği hususu gündeme geldi.

Bu Mushaflar arasındaki farklılıklar bir skandal olmaya başlama ve İslam içinde kuvveti bozma tehlikesindeyken üçüncü Halife Osman, Medine'ye ait metni kutsal sayma çabasında bulunmuştur. Bu metnin tam olarak yazılmış kopyaları metropolit merkezlere gönderilmiş ve diğer tüm metinlerin yakılması emredilmiştir. Elimize geçen⁹ tüm eski Kufe'ye ait el yazmaları açık bir şekilde, genellikle, kâtiplerin kaprisleriyle kaydedilmiş olması muhtemel diğer varyantlarla aynı olduğunu gösteriyordu. Osman'ın çalışması sesli/ünlü harfler içeren metni standardize etme amacındaydı. Osman'ın döneminden uzun zaman sonra, varyant geleneklerinin öğrenilenler arasında hayatta kalması bunun kanıtıydı. Ubey'in ya da İbn Mes'ud'un¹⁰ metinlerin-

---

⁹ Dr. Mingana'nın yeniden yazılmış parşömeninde bulunan-*Leaves from Three Ancient Qur'ans possibly pre-Othmanic* (Cambidge, 1914). Bkz., Bergstrasser, *Geschichte des Qorantexts*, pp.97ff.

¹⁰ Bunların ilk koleksiyonu/toplanması *Geschichte des Qorantexts* adlı

deki kıraatlara göre bir miktar materyali bir araya getirebiliriz. Sadece bir tip metin kopyalanmaya devam ettiği için şu açıktır ki sadece filolojik ve teolojik ilgisi olan daha eski kodlardan bazı okumalar elde kalabilecektir.¹¹

Bu sessiz harfler içeren metin işaretlenmemiştir. Kelimenin başında ya da ortasında bir b'yi bir t'den, bir s'den, bir n'den, ya da bir y'den ayıran hiçbir şey yoktur. Benzer olarak f ve qaf, c, h ve ha, s ve d, r ve z, sin ve şın, d ve ze(peltek), tı ve zı ayırt edilemez. Osman'a ait standart metinde (ilk yazılan metin) bile, gösterilen yönteme göre farklı varyant kıraatlerin çoğunlukta olduğu görülür. Bunun yanı sıra, sessiz harflerle kelime oluşturulduğunda bile lin harfleri (harfülîn, yarı ünlü) çok farklı şekillerde okunabilir. Böylece değişik metropolit merkezlerde, metnin nasıl seslendirilmesi ve okunması gerektiği konusunda çeşitli kıraat ekolleri oluştu. Bu, genel olarak, nesiller boyunca sistemleri insanlar tarafından izlenen bazı büyük dilcilerin çalışması sonucudur. İnsanların iki şeyi ezberlemesi gerekmektedir. İlki harflere(huruf) göre kıraat, ikincisi de sesli harflere göre kıraat. İslami ikinci ve üçüncü yüzyılları otoritelerinin -okuduk ki- bazıları "el-ihtiyar fi'l hüruf" a sahiptiler yani kendi rivayetlerine/ tercihlerine göre haruf/ kıraat ne olmalıysa ona göre okudular.

Tuhaf olan şu ki birçok durumda görüyoruz ki bu "ihtiyar"/tercih sessiz harfler içeren standart metnin olası

çalışmasında(sayfa 60-96) Bergstrasser tarafından yapıldıve daha geniş bir koleksiyonu "FRAS"da yayımlanmak üzere bugünkü yazar tarafından yapıldı.

¹¹ Daha sonra Ortodoksluk aşırı çaba gösterdi bu okumaları yok etmek için. İbni Şenbüz,(Yakut, İrşat, VI. 302-304; İbni Hallikan, tr. De Slane.III 16-18; İbnu'l-Cezeri, Tabakat, No.2707) ve İbni Muksim(Yakut, İrşat,VI.499; İbnu'l-Cezeri, Tabakat,No.2945; Miskeveyh, Tajarib, basım Amedroz,I.285.)

noktalaması arasında kendini sınırlandırmıyor. Ama bu metin genellikle, bununla birlikte sessiz harfler içeren değişik bir metin sunar. Bu durum bazen hataların düzeltmesini ya da Osman'a ait metnin¹² zarafetsizliğini gösterir. Çoğunlukla görülüyor ki, Osman'a ait okumaların yanı sıra değişik metropolit merkezlerde eski metinlerin okunmalarının bazıları hayatta kalmıştır. Ama standart metnin otoritesi her zaman olduğu gibi¹³ doğal olarak ilerledi. Ve bu çeşitli kıraatler sadece ayrıntılar/merak olarak kayıta geçti. Üçüncü yüzyılın sonundan önce ekoller arasındaki temel farklılıkları oluşturan, tüm niyetler ve amaçlar sessiz harfler içeren metinlerin okunması meselesinde sabitlenmiştir.

Giderek bu varyasyonlar kendilerini Mekke, Medine, Şam, Basra ve Küfe'deki Kur'ani öğrenmelerin büyük ekollerinin gelenekleri olarak belirginleştirildi. Bir süre için Humus kendi kendine bir ekol geliştiriyor gibi göründü, ama hemen Şam'dakiyle birleşti, sonra da kendilerine güvenilir, ünlü kurraların isimlerini eklediler. H. 322 yılında büyük Kur'an otoritesi Ibn-i Mücahit Bağdat'ta vezirler Ibn-i Isa ve İbn-i Muqla'nın hükümleriyle kıraatlerine resmi olarak izin verilen metinleri(ne varietur) kabul ettirmeyi başardı. Diğer tüm harflerin/ kıraatlerin okunmasının yasaklanmasıyla(Osman'a ait olan) sadece bir kıraatin kesin kutsallığı değil, aynı zamanda "Yedi Harf"¹⁴in okunmasındaki varyasyonların bir sınırlaması oluştu.

Ibn-i Mücahit tarafından seçilen Yedi, Medine'nin Nafi (ö.169) si, Mekke'nin Ibn-i Kesir(ö.120) i, Şam'ın Ibn

---

¹² Bkz., Bergstrasser, Qorantexts, sayfa 2,3.

¹³ Büyük otoritelerin hala araştırdıkları ile bizim aramızda uygun bir paralellik var, özellikle Ortodoks çevrelerde, İncil'in King James versiyonu ile.

¹⁴ Bu yedi sayısı, Kuran kıraatinde ortaya çıkan "Yedi harf" harf hakkında bilinen hadislerle bağlantılıdır. Bu hadisler açık bir şekilde öğrenilmek için var olan metinlerin çeşitli okumalarını açıklamak için uydu-
rulmuştu.

154 ▪ Kur'an Metni Çalışmalarında Aşamalar

Amir(ö.118)'i, Basra'nın Ebu Amr(ö.154)'i, Kufe'nin Asim (ö.128)'i, Kufe'nin Hamza(ö.158) 'sı ve Kufe'nin el-Kisai (ö. 182) 'sidir. Bu listedeki tuhafılık Kufeli üç kurranın seçimidendir. El-Kisai seçimi, İbn-i Mücahid'in bazı kişisel tercihlerinden dolayı gibi görünüyor. El-Kisai'nin gramerci olarak güçlkle büyük, hak edilmiş ünü vardı ama onun Kur'an okumaları genelde Hamza'nınkileri izler ve Hamza'nınkinden ayrıldığı yerde onun kıraati nadiren bir önem taşır. Bazıları Kûfeli Halef(ö. 229) 'in lehine bazıları da Medineli Ebu Ca'feri (ö.130)'in lehine iken büyük bir çoğunluğun düşüncesine göre, Basra'nın Yakub (ö. 205) 'u kendi yerinde seçilmiş olmalıdır.

Böylece, İbn-i Mücahid'e rağmen, On Kıraate kadar metnin ezberlenmesi ve kıraati sürdürüldü. Bunların yanı sıra kıraat âlimleri Mekkeli İbn-i Muhaysın(ö. 123), Basralı el-Yezid(ö.202), Basralı el-Hasan(ö. 110) ve Kufeli el-A'meş(ö. 148) tarafından On Dört Kıraate çıkarıldı.

Şu an görüyoruz ki; biz iki çeşit Kuran metnine sahibiz. Kabul edilmiş olan/standart/kutsal kitapta geçen İbn Mücahid tarafından cem edilen“Yedi Harf”in varyasyonlarından oluşan ve “On Kıraat”teki otoriteden daha az bir oranla ve kabul edilmemiş/kutsal kitapta geçmeyen (teknik olarak şaz olarak bilinen) tüm diğer varyasyonlardan oluşan kutsal kitapta geçen tanımlamasına en çok yaklaşan On dört'ü yapan Dört'ten olanlar. Doğal olduğu gibi, “Yedi Kıraat”ten her birinin okumasına göre bizim hala ekoller arasında gelenek farklılıklarımız var. Ama gelecek yüzyıl Ortodoks geleneğine göre.“Yedi Kıraatin”in her birinden iki tarik/ ravi seçilmişti, Ve bu rivayetler/gelenekler kitap formuna getirildiğinde sadece bu iki tarik kullanılmıştır. Böy-

lece şu sisteme¹⁵ sahip olduk:

Verş (ö.197) ve Kalûn (ö.220)'a göre Medine'nin Nafi'i.

El-Bezzi (ö. 270) ve Kunbul(ö. 280)'e göre Mekkeli Ibn Kesir.

Hişam (ö.245) ve Ibn Zekvan (ö.242) göre Şam'ın Ibn 'Amr'i.

Ed-Duri (ö. 250) ve es-Susi (ö.261)'ye göre Basra'nın Abu 'Amr'ı.

Hafs (ö.190) ve Ebu Bekir (ö.194) e göre Kufe'nin Asım'ı.

Halef (ö.229) ve Hallad(ö.220)'a göre Kufe'nin Hamza'sı.

Ed-Duri (ö.250) ve Ebu'l-Haris (ö.261)'e göre Kufe'nin el-Kisai'si.

Bunların, daha önce de işaret ettiğimiz gibi sadece Nafi'in Varsh'ının, Asım'ın Hafs'ının ve Ebu-Amr'in ed-Duri'sinin sistemleri elde edilmiş ve büyük ölçüde kabul edilmiş görünüyor. Ve tam olarak açıklanmayan bazı nedenlerden dolayı, Hafs'ın sistemi, Kur'an metni (textus receptus) oluşunca, tüm diğerleri üzerinde hızlıca bir üstünlük kazandı ve bugün Tripoli'den Morocco'ya Kuzey Afrika'nın geniş bir alanı dışında her yerde kullanıldı.

Hicrî 5. yüzyılın başlarında, "Yedi Kıraat"ın sistemleri kitap formuna getirildi. Bu kısmın önemli bir çalışması Endülüs bilim adamı, Verş'in sistemini izleyen ed-Dani'nin(ö.444) "et-Teysir"idir. "Et-Teysir", eş-Şatıbi(ö.590) tarafından şiiirleştirilmiştir. "Hirzu'l-Emani" isimli bu çalışma ayrıca genel olarak "Eşatıbiyye" olarak ta bilinir ki bunun üzerinde sayısız çalışmalar yapılmıştır ve hala Müslü-

---

¹⁵ Şu belirtilmelidir ki; bu okuyucuların bazılarının dönemine göre düşüncelerde sıklıkla büyük farklılıklar olur.

manlar tarafından Kuran metni çalışmalarında kullanılan ana kaynaktır.

Kuran'a kritik bir basım hazırlama görevi bu yüzden iki aşamalıdır. İlki bazı formlarının metnin kendisine göre sunulması, ikincisi "standart" (canon) olan ve olmayan çeşitli okumaları içeren Arap edebiyatının tüm etki alanı üzerine yayılmış tüm bilgilerin sıraya konulması ve toplanmasıdır. Yazar yıllar önce, ilk Kuran'la ilgilenmeye başladığında çeşitli kıraatleri toplamaya başlamıştır ama 1926'da kaydedilmiş çeşitli kıraatleri toplamak için tüm Arap tefsirleri, sözlükleri ve dilbilimsel çalışmaları aracılığıyla araştırmalarına başlamıştır. Aynı yılda Profesör Bergstrasser "Geschichte des Qorantexts"inin ilk fasikülünü yayımladı ve bizim çalışmalarımızın benzeri olduğu açıldı. 1927'de Münih'te karşılaştık ve bir gün Kur'an metni tarihinin tam olarak açıklanmasına yardım edecek tüm materyallerin birleştirilmesi için büyükçe bir plan üzerine birlikte çalışmaya karar verdik. Bergstrasser metnin tarihine ışık tutacağını umduğu Kuran'ın tüm eski Kufi el yazmalarının fotoğraf arşivleri için materyal toplamaya başlarken farklı kıraatleri toplama ve metnin basımını hazırlama görevimi sürdürdüm. Daha sonra, farklı varyantları¹⁶ içeren büyük bir cilt oluşturmak amacıyla kaynaklarımızı birleştirdik.

Bu arada yapacak çok ek iş kalmıştı. İhtiyacımız olan birçok kaynak kitap el ile yazılmış durumda ve bazıları aslında yeni bulunmuştu. Bergstrasser'ın bir öğrencisi, Dr.Otto Pretzl, bizim henüz sadece Haydarabad'dan çok basit bir taş baskısına sahip olduğumuz ed-Dani'nin ünlü "et-Teysir"inin kritik basımı üzerine zaten çalışıyordu. Bu

---

¹⁶ Bergstrasser bir yazısında bu planıyla ilgili bazı açıklamalar vermiştir. "Plan eines Apparatus Criticus zum Koran" bu yazı Bavyera Akademisi'nin Sitzungsberichte'sinde yayımlanmıştır, 1930, 7.nüsha.

“et-Teyisir” 1930’da¹⁷ Bibliotheca Islamica’da yayımlandı, bunu 1932’de ed-Dani’nin¹⁸ “el-Mukni’sinin aynı seri basımını izledi. İkisinin editörlüğü Dr.Pretzl tarafından yapıldı. Bu arada, 1927’de Şam’da Ibnu’l-Cezeri’nin iki geniş ciltten oluşan “Kitabu’n-Neşri fi’l-Kıra’ati’-l Aşri” isimli eserinde ilk kez “Yedi Kıraati”in ve “On Kıraat”in okunuşu üzerine çalışması görülmüştür. Yani, sahih kıratlar bakımından neredeyse orijinal kaynaklara ulaşma durumundayız 1928’in kışında Profesör Bergstrasser Kahire’de birkaç ayını geçirdi ve burada korunmuş Kufi nüshaların fotoğraflanmasına başladı. Ayrıca şaz kıraatler üzerine¹⁹ Ibn Haleveyh’in eserinin kritiğini yaparak büyük ilerleme kaydetti. Bu durum bizi ed-Dani’nin “et-Teyisir”inin kıraat farklılıkları öğretisinde olduğu gibi İbn Mücahid’in bu konuda yazdığı eseri üzerinde düşünmemize sebep oldu. Ayrıca, İbn-i Cinni’nin “Muhtasab”ının el yazmalarından şaz kıraatlerle ilgili²⁰ elde ettikleri meşhur dilcilere referans oldu. Almanya’ya geri dönmeyen önce, Ibnu’l-Cezeri’nin “Tabakatu’l-Kurra”sının Kahire basımını için ayrıca düzenleme yaptı. Eski Kur’an otoritelerinin hepsinin biyografilerini veren geniş bir çalışmaydı bu ve daha önemlisi “isnadlar”ın tariklerle kaynağına nasıl ulaştığını gösteriyor.

Onun başka bir öğrencisi Dr. Eisen, muhtasar olarak yayımlanacak olan Ebu-Ubeyd’in “Kitabu Fadaili’l-Kur’an”ının basımını üzerine gayret sarfetti. Bu arada, eski kaynaklar için araştırma sürdü. İbn-i Haleveyh’in çalışmasının Bergstrasser’in çalışması ışığında ilerleyerek İbn-i Ebi

---

¹⁷ Das Lehrbuch der sieben Koranlesungen von ad-Dani(Istanbul,1930).

¹⁸ Orthographie und Punktierung des Koran,zwei Schriften von ad-Dani(Istanbul,1930)

¹⁹ Bu ayrıca Bibliotheca Islamica’da kısaca görülecektir.

²⁰ Sonuçlar makalede görülecektir, “Nichtkanonische Koranlesarten in Muhtasab des Ibn Ginni” Sitzungsberichte Bayer.Akad.,1934, Nüsha 7. Okumalar orada transkripsiyonla verilmiştir. Umarım bir gün” Muhtasab”ın tüm Arapça metnini yayımlamak mümkün olur.

Davud'un kayıp "Kitabu'l-Masahif" inin iki el yazmasını keşfetti ve daha yakın bir tarihte el-'Ukberi'nin "I'rabu'-Kıra'ati'Sazze" sının güzel, eksiksiz bir el yazmasını meydana çıkardı. 1930'un sonbaharında, Dr.Pretzl İstanbul'u ziyaret etti ve orada birçok kütüphaneyi dikkatli bir biçimde inceledi. Kuran tarihi metni hakkındaki büyük araştırmaların birçok el yazmasını ortaya çıkardı. Ayrıca uzun çalışma yılları için²¹ materyal sağladı. Ayrıca Doğu'da diğer kaynak materyaller zaten ortaya çıkmıştı. 1932'de Kahire'de el-Halebî'nin şirketi, Yemenli bilim adamı eş-Sevkani'nin tefsirinin basımını tamamladı. Bu tefsir kıraat farklılıkları konusunda oldukça zengindi ve özellikle yararlıydı. Çünkü görünüşe göre artık bizim için ulaşılmaz olan kaynaklara yazar erişmişti. Ayrıca aynı şirket Ebu Şame'nin "Şatibiye" üzerine ünlü eski eserini yayımlamıştı; yani "İbrazu'l-Ma'ani Min Hirzi'l- Emani"adlı eseri Kurani bilim adamı ed-Dabba²² tarafından hazırlanan iki çalışmanın kenar boşluğundadır. Biri Şaatibiyye'nin en önemli eseri diğeri ise "On Kıraat"ı hazırlayanın ayrıca Üç Kıraat daha ilave ettiği çalışmadır. Bergstrasser aslında modern Müslüman âlimlerin Kıraat çalışmalarının bütününü yayımlamaktaki ilgilerini desteklemeye niyetliydi. En azından onların bakış açısından olanlar Ortodoks olarak düşünülecekti. Ed-Dani'nin "Camiu'l-Beyan"ı, el-Kastallani'nin "Lataifu'l-İşarat"ı, Ebu Ali el-Farisi'nin "Kitabu'l-Hucca"si, İbn Fehham'ın "Kitabu't-Tecrid"i, el-Ferra'nın "Meani'l-Kur'an"ı, Ebu Ma'shar et-Taberi'nin "Suku'l -Arus"u ve diğerleri ile karşılaştırılınca en hacimli ve en önemli çalışmadır.

1933'ün yazında ben Oxford'da Bodleian Kütüpha-

---

²¹ El yazmaları materyallerinin bütün açıklamaları ortaya çıkarır ki, İslamica VI'da (1933-34)bu makalenin dört bölümü verilmiştir "Die Wissenschaft der Koranlesung" .

²² Berstrasser "Koranlesung in Kairo" nun üçüncü bölümünde onunla ve yazılarıyla uğraşır.

nesi'nde planımızın küçük bir konusu üzerine çalışırken, Bergstrasser, Bavarya Alplerindeki yaz tatili sırasında bir dağcılık kazasında kayboldu. Onun ölümü İslami ve Kur'ani çalışmalar için genelde çok büyük bir kayıptır. Ve bu kaybın telafisi mümkün değildir. Kışın Kahire'ye geri dönüş yolunda Münih'te şu an Bergstrasser'in çalışmasını devam ettiren, birlikte en iyi düzenlemeleri yapmış olduğumuz, planı birlikte devam ettirebileceğimiz Dr.Pretzl ile biraz zaman geçirmek için durdum. Dr.Pretzl "Geschichte des Qoran-texts"ın üçüncü fasikülünü bitiriyor. İbn-i Haleveyh'in basımı bitti, ayrıca orijinal olarak benim de üzerinde çalıştığım zeyl şu an ayrı ayrı muhtemelen "İslamica" da görülmektedir. Dr.Pretzl Kufi kodları ve metnin tarihi²³ için diğer materyalleri arşivinde toplamaya devam edecek. Ben de metni ek bilgilerin bulunduğu kısımla birlikte hazırlayacağım ve ayrıca çeşitli okumalar üzerine notların neşredilmesini deneyeceğim. Gerçi, bu sonrakini büyük bilgin ve eleştirel zekâya sahip Prof Bergstrasser olmadan yeterli bir biçimde nasıl olacak onu çıkaramıyorum.

O halde bu plan nasıl ayakta duracak. Metin için, temel olarak Flügel'in metniyle başlamak benim asıl niyetimdi ve metnin en eski muhtemel biçiminden çıkarım yapma çabasıındaydım. İki güçlü hedef vardı ama bunun için öncelikle kaynakların durumu sebebiyle çalışmanın geniş bir kişisel parçası olmalıydı. Böyle belki Flügel'den daha iyi olmayacaktı. İkinci olarak, Müslümanlar için tamamıyla kabul edilemez olacaktı. Metne gelince, bir çeşit Doğu'ya özgü metnin sürekli olarak basılması için tek makul plandır ve onlar arasında açık olan genellikle kabul edilmiş olan Hafs'inkidir. Bu metin Hafs'ın kıraati hakkında

---

²³ Onun Bavaya Akademi'deki(1934, 5.nüsha) Sitzungsberichte'sindeki "Die Fortführung des Apparatus Criticus zum Koran" daki açıklamalarına bakınız.

bizde olan en eski kaynaklara göre tertip edilmiştir ve Fügel'in numaralandırmasıyla Kufi ayet numaralandırmasına göre basılacaktır. Ama ayrıca da senetlerin uygunluğuna da dikkat edilmiştir. Durak yerleri ve ayetler de belirtilecektir. Ve kenar boşluklarında İncil'in referanslarında olduğu gibi kenarda yazılı referanslardan bir tercih olacaktır ve bu paralel pasajlar için referansları kolaylaştıracaktır.

Her sayfanın dibinde yayımcı tarafından metnin altına eklenen, ek bilgi bulunan bir bölüm olacaktır. Tefsirlerden, sözlüklerden, hadisçilerin çalışmalarından, din bilimcilerden, dil bilimcilerden ve hatta bazı adab kitaplarından özenle seçip ayrılmış binlerce çeşidin hepsi her bir çeşit için aktarılmış kurra ya da kurralara işaret eden sembollerle verilecektir. Bilinen sahih kıraatlerin yani Yedi İmamın kıraatinin daha önce okunup okunmadığını değişik rumuzlarla göstermesi umuluyor. Ayrıca, söz konusu kıraatlerin hangi okul ya da okullardan geldiğini gösteren bazı sembolik yollar düzenlemek mümkün. Yayımcı tarafından metin altına eklenen bu bölümün tamamı basılmış ve basılmamış Arap literatürü olması sebebiyle eksiksiz olması umulamaz ve tüm bu toplanmış şeyler insanüstü bir tarama işi gerektirir, Ama ulaşılabilen mevcut tüm önemli kaynaklardan yararlanılmıştır.

Alman okuyucularının Nöldeke'nin "geschichte des Qorans" adlı eserinin ikinci basımında yararlandıkları gibi İngiliz okuyucularının da yararlanması için metin için de bir giriş yazılması umuluyor. Tefsirin doğası gereği ortaya çıkan ek bölüm haşiyelerin cildiyle birlikte basılacaktır. Okuyucular için verilen ek bilgilerin olduğu bölümdeki sembol okunuşuyla sade alıntılar birçok durumda Kuran uzmanları için yararlı olacaktır. Ama bu bölümü kullanan öğrencilerin büyük çoğunluğu daha fazlasını isteyecektir. Bu, okumaları açıklamak, kökenleri tartışmak, kaynak ve

meal amaçlıdır. Bu da ek açıklamalar sayesinde. Ve ayrıca bu ek açıklamalar rivayetlerin muhtelif tarikleri hakkında araştırmaya ve düşünmeye sevk eder. Dördüncü baskının Kurani sözlük içermesi planlanıyor.

Bu dört baskıdan ayrı olarak, eğer para ve zaman olursa baskıların başka serilerinin yayımlanması planlanıyor. Prof. Bergstrasser “Studien zur Geshichte des Koran texts” in içinde İbn-i Cinni ve İbn Haleveyh üzerine çalışmasından söz etmiş olduğu gibi, önemli olan serilerini yayımlamayı düşünüyordu. Bu tip seriler için zorunluluk hala mevcut. İbn Ebi Davud ve el-‘Ukberi’nin el yazmaları şimdiki yazar tarafından yakın bir tarihte açıklığa kavuştu. Mabani’nin, İbnu’l-Enbari’nin”Vakf ve İbtida”sının ve benzer çalışmaların Berlin el yazmasının ilgili bölümü yayımlanmalıdır ve bu kayıp Kira’at kitapları için şimdi yapılan yoğun araştırmalar yayımlama isteyen metinleri bize geri getirmede/kurtarmada kesinlikle bir başarı elde edecektir. Ayrıca, Kufi kodların arşivinin erken basım gerektirecek sürprizler barındırması da olasıdır. Bu yüzden, plan “Studies in the text of Koran” serilerinin yayınına daha ciddi olduğu yerde bir bakmaktır, kullanılabilir hale geldiğinde öğrencilerin ellerinde yer alabilir.

Bu Kuran planının şu anda durduğu yerdir. Bunu kısmen ya da tamamen sonuçlandırıp sonuçlandıramayacağımız ise tabi ki başka bir soru.

